

Književnost.

Slovenska književnost.

Slovensko-nemški slovar, izdan na troške rajnega knezoškofa ljubljanskega Antona Alojzija Wolfa. Uredil M. Pleteršnik. Prvi del. A—O. Str. 883. Cena 5 gld. 50 kr.; vezan 7 gld. — Kako smo se razveselili, ko smo zagledali prvi sešitek! Naše veselje raste z vsakim novim sešitkom. Slovar je boljši, kakor smo ga pričakovali. Poglejmo nekoliko, v čem se odlikuje.

Prva njegova vrlina je, da ima naglasna znamenja. Bralec vé, kako se naglašča beseda. To je veliko vredno ne samo za Neslovenca, ampak tudi za Slovenca.

Druga vrlina je ta, da ima silo besedij, nabitih iz raznih slovarjev, iz raznih knjig, iz raznih rokopisov, od raznih pisateljev in od raznih nabiralcev. In pri pojedinih besedah so navedeni posamni pomeni, razni pregovori, razne prazne vere.

Tretja vrlina je, da je v slovarju pri besedah zaznamovano, kje so v rabi: ali na Kranjskem, ali na Štajerskem, ali na Goriškem itd., ali pa, kateri pisatelj jih je rabil in zapisal.

Četrta vrlina je, da je ptujkam dodano, iz katerega jezika so vzete: ali iz nemščine, ali iz laščine, ali iz madjarščine, ali iz turščine, ali iz francoščine. Bralec vsaj vé, ali ima pred seboj pošteno slovenko ali pa pritepeno ptujko.

Peta vrlina je, da nam slovar kaže, kako moramo pisati kako besedo in kako ne. Poglejmo samo jedno besedo: dehor, der lltis; navadna pisava „dihur“ napačna. Odslej bodo kritiki mahali s Pleteršnikovim slovarjem po glavah nevednih pisateljev, in ti ne bodo mogli s pridom zagovarjati svoje nevednosti.

Slovar ima veliko vrlin, vendar pa tudi nekaj nedostatkov. Drugače tudi biti ne more. Razni izpisovalci so nabirali besede, in lahko se je prigodilo, da so pregledali katero. Naj jih nekaj omenim. Pri „brklježu“ in „burklježu“ je povedano, da ju je napisal Miklošič, ne pa, da ju je veliko let poprej omenil Metelko v svoji slovnici na str. 63. Pri besedi „dvojak, Zwitter“ je omenjen Cigale, Janežič in Miklošič, ne pa Metelko, ki jo je gotovo poprej napisal, kakor imenovani trije pisatelji; glej njegovo slovnico na str. 97.: dvojak, ein Zwitter. To pričuje, da je bil izpisovatelj Metelkove slovnice dosti površen. Da se zaznamki poleg besedij ozirajo zlasti na nekatere književne pojave, to vidi vsakdo, kdor prečita jedno stran slovarjevo.¹⁾

¹⁾ Kot zanimivost omenjamo (brez hude graje), da v slovarju ni zastopana „Slovenska kuharica“, ki jo je spisala Magdalena Pleiweis. Aspik, francoski kljunač, ragú — obara, gospod (prikuha), čokoladna pena: to so izrazi, ki jih nima slovar. Če se jezé filozofi, da se nanje

Če je že g. Pleteršnik dodal kaki besedi nekoliko neverjetno razlago, smel bi bil tudi pristaviti, da g. Škrabec razlaga „prešušstvo“ iz „brehhiusch“. (Cvetje, X. tečaj, I. zv.)

Pa to so nedostatnosti, ki ne morejo slovarju vzeti njegovih velikih vrlin. To je slovar, ki ga lahko pokažemo vsakemu Slovincu, vsakemu Slovenanu in vsakemu Neslovanu. Ni se ga nam treba sramovati. Zato bi si ga moral kupiti vsak izobražen in zaveden narodnjak, ki ljubi svoj jezik in — ima novce.

Zanimivo je brati, kar je napisal g. Pleteršnik o možéh, ki so sprejeli urejevanje slovarja in je zopet odložili. Ni čuda. Tako delo zahteva veliko učenosti, veliko časa in veliko pridnosti. Vsak pisatelj pa nima vsega tega. G. Pleteršnik je imel vse to. Če rečemo lahko, da je nemško-slovenski del našel svojega moža: Cigaleta, rečemo tudi lahko, da je slovensko-nemški del našel svojega moža: Pleteršnika. Obema urednikoma čast in slava!

F. M.

Knjige „Matice Slovenske“ za leto 1894.

Letopis Slovenske Matice za leto 1894. Uredil Anton Bartel. Založila Slovenska Matica. V Ljubljani. Natisnila „Narodna Tiskarna“. 1894. Str. 419. Cena 1 gld. 30 kr.

Letošnji Letopis ni samo obširnejši od prejšnjih drugov, temveč tudi mnogo lepši gledé na zunanjo obliko. Paznega bralca zanima tudi naslov, ki se razlikuje od prejšnjih Letopisov. — Spisov prinaša Letopis letos sedem: „Jožef Marn. Nekrolog (z Marnovo podobo.)“ Spisal Franč. Levec (I—XVIII). Ker so že drugi pisatelji podrobno opisali Marnovo življenje, zato popisuje in ocenjuje spretni kritik tu le bolj njegovo književno delovanje. Spis se deli v tri poglavja. V prvem poglavju srečaš Marna v začetku njegovega pisateljevanja, dokler ga ne pokličejo v Ljubljano za Metelkovega naslednika. Drugo poglavje slika Marna kot profesorja in slovenskega književnega zgodovinarja. Učeni kritik presoja z ostrim rezilom vsak Marnov spis, zlasti glavno Marnovo delo: Jezičnik. Največjo važnost prideva razsežni studiji: Metelko v slovenskem slovtvu (Jez. IX., X., XI.), ki „bi mu že sama ohranila v naši književnosti trajen spomin“, potem razpravi: „Novice in dr. Janez Bleiweis“ in „Svitoslav in Danica“. Občujé z Bleiweisom in Jeranom „povedel je za marsikatero malo znane književne novice in jih otél pozabljivosti, katerih bi pozneje nobenemu drugemu ne bilo možno zaslediti.“ Nobena Marnova knjiga pa ne priča tako jasno, ko-

slovar ozira premalo, smejo se v tej reči še bolj po pravici pritoževati pridne kuharice, ki pripravljajo v potu svojega obraza to, kar život redi in pase.

liko se je učil, koliko bral, kakor „Staro-slovenski Jezičnik“. Prof. Levec méni, „da so Marnu manj znani posledki učenih razprav, ki so jih zadnjih dvajset let Jagić in drugi novejši slavisti spravili na dan.“ Temu oporeka Marn sam v istem Jezičniku (XXVI., str. 57—59). Jezičnik je sicer Marnovo glavno književno delo, ni pa jedino, zakaj spisal je še celo kôpo razprav v raznih listih. — V tretjem poglavju beremo o Marnu kot marljivem odborniku in spretnem predsedniku „Slovenske Matice“.

„Slovarski doneski iz živega jezika narodovega.“ Priobčuje in razlaga dr. K. Štrekelj. (Str. 1—61.) Pod tem naslovom namerja dr. Štrekelj priobčevati manjše doneske za nov slovenski slovar. Te zbirke bodo obsegale samo iz živega naroda posnete besede, katere izkuša, če niso jasne, tudi razložiti gledé na njih etimologijo in upa, „da bo marsikatera opomnja prav prišla etimološkemu slovarju slovanskih jezikov.“ S to zbirko pa se prepričujemo, da tudi najnovejši slovar ne bo popoln, kar je seveda umevno, saj je jezik živ vir, ki nikdar ne usahne. Tudi v slovniškem oziru je zbirka zanimiva, n. pr. prislovni deminutiv „kmalce“ (19), „križanje“, glagolnik naznanjuoč kraj, „kuhilo“, sufiks „ilo“ pri glagolu pete vrste, listo = le isto, stopicati, radi sufiksa. V reku „po zlu iti“ pač „zlu“ ni dajalnik, ampak mestnik (str. 33) od samostalnika zlo, zla. Za ročna dela važna je beseda: námka die Masche.

„Jan Kollár.“ Napisal dr. M. Murko. (Str. 62. do 137.) V letošnjem Letopisu se nahaja samo prvi del tega spisa, namreč: Življenje, učenje in delovanje Kollárjevo. Drugo leto pride na vrsto ocena njegovih spisov. Med češkimi pisatelji so največ vplivali na ves ostali slovanski svet, tudi na nas Slovence, Dobrovský, Kollár in Šafařík. L. 1893. smo slavili Kollárjevo stoletnico.¹⁾ Da bi se Slovenci natančneje seznanili s tem imenitnim pevcem „Slávy Dcere“, sestavil je dr. Murko obširen življenjepis. Pisatelj trdi, da tako obširnega spomenika Kollár nima v nobeni drugi slovanski literaturi, „ker je imel na ves naš razvitek od tridesetih let ogromen vpliv in je razprava o Kolláru torej tudi kos naše književne in javne zgodovine“. — Skoro se bo zdel spis marsikomu preobširen, zlasti del, ki govori o jenskih učenjakih.

„Slovenske narodne vraže in prazne vere.“ Spisal I. Navratil. (Str. 138.—201.) Raziskovalec pripoveduje o mavrici, o usodnih znamenjih, o vedeževanju in kako se véde človek proti naznanjeni ali spoznani usodi. Izmed vseh doslej priobčenih odstavkov je gotovo le-ta najzanimivejši. Pisatelj zajema snov iz narodnega vira, le deloma tudi iz tiskanih spisov. Prvo svojstvo mu je na-

tančnost. Seveda s tem ne trdimo, da je vse zbral, kar se pripoveduje o kaki stvari. Ne, marveč pisatelj vé sam najbolje, da bo prav njegov spis opozoril domoljube tudi na ono, kar se ne nahaja v knjigi in s tem se bo spis izpopolnjeval. Zanimiv je tudi jezik, zakaj vsaka beseda je premišljena. Ločiti bi pa moral pisec bajila in vraže od pobožnih šeg in cerkvenih naprav, n. pr. škapulir (189) od talismana. Isto velja o črkah svetih treh kraljev.

„Protestantske postile v slovenskem prevodu.“ Spisal dr. V. Oblak. (Str. 202.—219.) Spangenbergovo postilo je jel sloveniti že Janez Weixler (l. 1561.—1562.), a je ni dokončal. S. Krelj pa je izdal leta 1567. zimski del te postile. Jurij Jurišič je nadaljeval prevod, in Janez Manlius ga je izdal l. 1578. A Kreljev in Jurišičev prevod je popravljen, morda je to storil Bohorič sam. Kreljev pravopis se je moral umakniti slabšemu Trubarjevemu. Dr. Oblak navaja izpremembe v pravopisnem in jezikovnem oziru. Zanimivo je, da hranijo slovenski protestantje na Koroškem tako stare knjige.

„Južno-avstrijske dežele za prvih let vladanja Leopolda I.“ Spisal A. Raič. (Str. 220. do 252.) — Lani nam je popisal rano umrli pisatelj razmere na Ogerskem do l. 1664. Letos nadaljuje opisujoč slavni boj pri sv. Gotthardu in za Avstrijce sramotni železno-grajski mir z njegovimi povodi. V posebnem odstavku govori o Hrvatih in Slovencih v tem času, zlasti o Miklošu in Petru Zrinskem, katerih prvi je bil madjarski pesnik, drugi pa hrvaški. Pri prvem zvemo tudi, zakaj se je prikllopilo Medmurje ogerskemu kraljestvu. Za Slovence je zanimiv Leopoldov prihod na Slovensko, ki se je že večkrat opisal v zgodovinskih in leposlovnih spisih. „Slovenci in Hrvatje — tako se spis končuje — so se tedaj morali stoletja s krutim sovražnikom bojevati in meje braniti, da so se drugi narodi mogli mirno razvijati in v omiki napredovati. S tem pač zaslužijo zahvalo, in Bog daj, da bi jo skoro dobili mesto dosedanjega preziranja in zaničevanja!“

„Ustanovitev narodne šole na Slovenskem.“ Po arhivnih virih spisal Jož. Apih. (Str. 253. do 317.). — Kdor hoče prav razumeti tok časa, ki ga Apih tu slika, naj preje bere spis R. Katolika l. 1894., str. 207. — Pisatelj nam po pisanih virih objektivno predočuje dôbo med l. 1751.—1789. v šolskem oziru. A prav tu se prepričujemo, da ni vselej resničen rek: „Da se resnica prav spozná, je treba čuti dva zvoná.“ Tu je kljub temu ne zveš. Nikjer se novi šoli po Felbingerjevem načrtu niso tako upirali kakor na Kranjskem. Zakaj pač? Do te dôbe je vodila šola le cerkev, kakor so velevali mnogi cerkveni zbori. Vlada se za šolo ni menila. Da cerkev ni mogla vsega najbolje storiti, umevamo, če pomislimo, da je treba za pouk de-

¹⁾ Glej Andrej Fékonje spis „Jan Kollár“ v „Dom in Svet“-u l. 1893., str. 337—344.

narja, ki ga od nikoder ni bilo, zlasti v onih bojevitih časih. Zato so župniki ali sami poučevali ali navadili orgljavca ali cerkvenika toliko, da je druge učil. Šola je bila sicer preprosta, a po ceni. Da ni bila tako napačna, kaže jezuitski gimnazij v Ljubljani, ki je štel po 600 dijakov. Kar prične druga sapa pihati, katero najbolj označuje stavek: „Das Schulwesen ist und bleibt ein politicum.“ Ta stavek pa sta porodili dve ideji: nevera in državna vse-mogočnost. Seveda je bilo to mnogim prikrito, zlasti ker se je pri nas ostro pazilo na versko vzgojo mladine. Le iz tega spoznavamo povod hudemu upor. Spis še ni završen.

Govorili smo doslej le o vsebini, izpregovorimo še katero o jeziku. Dočim so pisane knjige družbe sv. Mohorja vse v jednotnem pravopisu, pustil je Letopisov urednik slobodno gibanje vsakemu pisatelju. V mestniku nahajaš za ozkimi soglasniki *u* in *i*; v množ. roditelju *i*-sklanjatve se opušča pravopisni *j*, torej „stvari, ljudi, neugodnosti“. Večjih napak ni najti, navedimo vendar nekatere malenkosti: Večina pisateljev piše „izrecno“ (VIII, 181, 202). Zakaj ne „izrečno“? Saj vendar pišemo „sočno, točno, večno, rečno“ itd. Večkrat beremo „gledé“ z roditeljem (1, 204, 272) m. „gledé na“. „Život“ (71) pomenja v slovenščini vse kaj drugega, kakor „življenje“, pišimo torej „življenjepiš“. Mesto „k blagu“ (73) svojih rojakov“ pravimo „k blaginji“. „Dopadati“ smo tudi že opustili (67, 84, 124), zato ne kaže mrličev vzbujati. Sedaj pišemo „čustvo“ in ne „čuvstvo“. Poprijeli smo se oblike „evangelij“ kakor „beneficij, privilegij, pedagogij, gimnazij“ (poleg „gimnazija“) in „muzej“. Ne kaže torej več pisati „evangelje“ (202), opustimo besedo „pladenj“ in recimo „plošček“ ali „kročnik“. — Deležnikov „videč“ (XV) in „umrjoč“ (XVII) se izogibljemo. Navadno pišemo „materijalno“ in „aktualno“, ne pa „materijelno“ (253) in „aktuelno“ (254). Nepravilna sta priloga „biografični“ (XII) in „fiskalično“ (253). Neznana nam je oblika „ustanovičen“ (IV) za „ustanovljen“. Pustimo „namesto da“, „zadajo“ (254) in „pitanje“, vsaj zadnja oblika še pravilna ni v pomenu: „vprašanje“. Pitati je nedovršnik, toraj ima tudi glagolnik nedovršen pomen.

Bibliografijo slovensko za l. 1893. je sestavil letos R. Perušek (318—347). Da Slovenci napredujemo, kaže štirideset izhajajočih slov. listov. — Poročilo omenja, da je imovina znašala konec l. 1893. 57.248 gld. razven dveh ustanov, namreč Jurčič-Tomšič-eve 2898 gld. in Knezove 30.541 gld. — Udov je 2530, torej 170 več nego lani. Tudi lep napredek! V. S.

Prvi americko-slovenski koledar in kažipot za l. 1895. New York. Tisk in založba „Glas Naroda“. 8°. 160 str. — Prav ob stoletnici Vodnikove „Velike Pratique“ je zagledal beli dan prvi slovenski koledar v Ameriki. Jako lična

Ferd. Lesseps. (Str. 31.)

knjižica, ki prinaša dokaj zanimive vsebine. Za koledarskim delom sledi pesem „Rojakom za novo leto“, potem „Zgodovina Zjedinitnih držav“ in razne druge stvari, katere je treba vedeti slovenskim priseljenecem v severni Ameriki.

Ign. Al. Burger, benediktinski klerik v St. Johnu, je spisal življenjepiš pokojnega opata dr. B. Ločnikarja in zgodovino domače opatije sv. Ivana. Naposled je imenik slovenskih društev v Ameriki, a ne vseh. Knjigo krasé štiri slike: Krištof Kolumb, škof Baraga, opatija St. John in opat Ločnikar. — Umeva se, da so spisi v marsičem nedostatni in je jezik nepravilen, oziroma, da je mnogo tiskovnih napak. A to lahko opravi-

vičujemo s tem, da se je knjižica sestavila v jako kratkem času, v par tednih. Ker bo ta koledar poslej izhajal vsako leto, upamo, da bodo prihodnji letniki tem popolnejši.

Josip Benkovič.

Naše slike.

„Pri vaškem brivcu.“ To sliko je naslikal ogerski slikar Aleksander Bihari. Tako živahna in resnična je, da je ni treba razkladati. Jednako sliko istega umetnika: „Pred kotarskim sodnikom“ je kupil naš presvetli cesar. — Dve sliki zajčkih razvalin in načrt nekdanjega samostana pojasnjuje naš opis. Načrt na str. 119. je izdelal C. Haas. Objavil ga je l. 1872. v „Kirchenschmuck“-u. Poleg desnega južnega stolpa gré pot v Špitalič. (Konec.)